

رابطه پایبندی مردان به آموزه‌های همسرمداری اسلام با رضامندی زناشویی و کارآمدی خانواده

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۴/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۵/۰۵

سید حسین حیدری خورمیزی^۱، محمدرضا احمدی^۲، رحیم نارویی نصرتی^۳

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تعیین رابطه پایبندی مردان به آموزه‌های همسرمداری اسلام با رضامندی زناشویی و کارآمدی خانواده انجام شده است. این پژوهش از نوع پژوهش‌های همبستگی و از نوع مطالعه همبستگی دو متغیری است. جامعه آماری این پژوهش، معلمین مرد متأهل شهر قم به تعداد ۶۴۲۱ نفر و نمونه آن برابر با ۳۸۵ نفر بود که به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شدند. ابزار پژوهش پرسشنامه پایبندی مردان به آموزه‌های همسرمداری اسلام، پرسشنامه رضامندی زناشویی و پرسشنامه کارآمدی خانواده می‌باشد. داده‌ها براساس ضریب همبستگی پیرسون تحلیل شد و نتایج نشان داد که بین پایبندی مردان به آموزه‌های همسرمداری اسلام با رضامندی زناشویی و کارآمدی خانواده در سطح ($P < 0/001$) رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. **واژگان کلیدی:** پایبندی، آموزه‌های اسلام، همسرمداری، رضامندی زناشویی، کارآمدی خانواده.

۱. کارشناس ارشد روانشناسی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه‌السلام، قم، ایران. (نویسنده مسئول)

Email: shheidari515@yahoo.com

۲. استادیار روانشناسی تربیتی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه‌السلام، قم، ایران.

Email: m.r.ahmadi313@gmail.com

۳. استادیار روانشناسی تربیتی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه‌السلام، قم، ایران.

Email: mraoeei@yahoo.com

۱. مقدمه

خداوند به وجود آمدن انسان را بر زوجیت و خانواده استوار کرده است و خانواده یعنی زن و مردی که با پیمان ازدواج کنار هم آرامش می‌یابند (رک: روم: ۲۲) و امانتداران الهی (رک: احزاب: ۷۳) را تحویل جامعه می‌دهند. بنابراین، خانواده نهادی اصیل و مقدس است و همه نهادها و سازمان‌های اجتماعی برای تحکیم بنیان و تأمین نیازهای طبیعی خانواده تأسیس می‌شوند (افروز، ۱۳۸۹).

رضامندی زناشویی یکی از مهم‌ترین مسائل خانواده است و همه زوج‌ها به دنبال آن هستند که از زندگی زناشویی خود لذت برند و احساس رضایت داشته باشند. بسیاری از خانواده‌ها از نارضایتی در زندگی زناشویی رنج می‌برند و به دنبال یافتن راهی برای حل این مشکل اند. (حیدری، ۱۳۸۲) رضامندی زناشویی وضعیتی است که در آن زن و شوهر از ازدواج با یکدیگر و با هم بودن احساس شادمانی و رضایت دارند (احمدی، آزاد مرزآبادی... و ملازمانی، ۱۳۸۴). از منظر دینی نیز، رضامندی زناشویی وضعیتی است که در آن زن و شوهر از ازدواج با یکدیگر و با هم بودن احساس طمأنینه و آرامش داشته باشند (جدیری، ۱۳۸۷).

عوامل مختلفی از جمله رضایت از میزان عشق و علاقه، دوستی‌ها، زمان صرف شده در خانه با بچه‌ها، کمک به همسر در خانه، دوستان همسر و رفتار خویشان و بستگان ویژگی‌های شخصیتی، بازخوردها، انتظارات، الگوهای ارتباطی، عوامل اقتصادی، مذهبی آداب و سنن اجتماعی، ارضای عاطفی، ارضای جنسی و تفاهم فکری از جمله عوامل مؤثر بر رضایت زناشویی است. منابع اسلامی نیز برای خوشبختی انسان راهکارهای مؤثری در دو قلمرو ارتباط کلامی (گفت‌وگوهای محبت‌آمیز بین زوجین (رک: آمدی، ۱۳۶۶)، نرمی بیان و پرهیز از گفتار خشن (رک: آمدی، ۱۳۶۶)، به کار نبردن کلمات زشت و مستهجن (رک: آمدی، ۱۳۶۶) و ارتباط غیرکلامی (ملاقات با چهره گشاده و روی باز) (رک: کلینی، ۱۳۶۵، ۱۰۳/۲، ۱۰۳۶۵)، تماس چشمی محبت‌آمیز (رک: کلینی، ۱۳۶۵، ۱۰۳/۲، ۱۰۳۶۵) و فروتنی در روابط (رک: آمدی، ۱۳۶۶، ۱۳۶۹) ارائه کرده است. (جدیری، ۱۳۸۷)

پژوهش‌ها نشان داده‌اند که بین پایبندی زوجین به آموزه‌های دینی و رضامندی زناشویی؛ جهت‌گیری مذهبی و رضامندی زناشویی زوجین و عمل به باورهای دینی و رضایت‌مندی از زندگی زناشویی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. (حیدری، ۱۳۸۵؛ مصلحی، ۱۳۹۲)

کارکردهای خانواده در جوامع مختلف تقریباً مشابه است، اما تغییرات مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی دگرگونی‌های مختلفی در آن به وجود آورده است. (شیخی، ۱۳۸۰) کارکرد اصلی خانواده ایجاد زمینه برای رشد اجتماعی، روانی، زیستی و بقای اعضای خانواده است. در تأمین این کارکرد، خانواده‌ها با مشکلات و تکالیفی مواجه می‌شوند. چنانچه خانواده‌ای توان مواجهه شدن مؤثر با این واقعیت‌ها را نداشته باشد، با مشکلات بالینی یا رفتارهای ناسازگار بیشتری روبه‌رو می‌شود (کرسین، ۲۰۰۵). خانواده‌های برخوردار از کارکرد سالم، علاوه بر بقای خود در قالب یک نظام، موجب شکوفایی توان بالقوه یکایک اعضای خود می‌گردند؛ یعنی به آنها کمک می‌کند که با اعتماد و اطمینان خاطر بیشتری به جستجوگری و خودیابی بپردازند (گلدنبرگ، ۲۰۰۰).

کارآمدی یعنی اینکه، تا چه اندازه الگوهای خانواده در کسب هدف‌های آن مؤثر و سودمند است و ناکارآمدی به الگوهای خانوادگی غیرسودمند و تعاملات همراه با استرس و رفتارهای مرضی اشاره دارد. قضاوت در مورد الگوهای کارآمد (یا ناکارآمد) به درک بهنجاری - سلامت و ملاحظات اجتماعی - فرهنگی بستگی دارد. (موسوی، ۱۳۸۲) با توجه به بهنجاری و نابهنجاری و ملاحظات فرهنگی و اجتماعی در جامعه اسلامی ایران، منظور از خانواده کارآمد خانواده‌ای است که با پایبندی اعضای آن به اعتقادات دینی و رعایت حقوق و اخلاق اسلامی، زمینه کشف و پرورش قابلیت‌ها و توانایی‌های آنان را در ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری فراهم می‌کند. کارآمدی خانواده، نقش اساسی در بالندگی، رشد و ترقی اعضای خانواده دارد، موجب شکوفایی استعداد‌های آنان، پرورش افرادی سالم و رشد یافته و ایجاد جامعه‌ای سالم می‌شود (صفورایی، ۱۳۸۸).

پژوهش‌ها نشان می‌دهند عوامل گوناگونی از جمله، ویژگی‌های شخصیتی زوجین اعتماد، وفاداری، ارتباط متقابل، پایبندی مذهبی، روابط جنسی، مدیریت مالی، خانواده، دوستان و اوقات فراغت بر کارآمدی خانواده مؤثر است. (صفورایی، ۱۳۸۸) همچنین کولدول (۱۹۹۵) در تحقیق خود به این نتیجه دست یافت که انجام فریضه‌های دینی منجر به افزایش سطح کارکرد خانواده می‌شود. آموزه‌های اسلامی نیز بر درستی این یافته‌ها دلالت می‌کند. برای مثال در روایات آمده است که مرد باید زندگی خانواده‌اش را توسعه بخشد و آنها را در

ضیق و محرومیت قرار ندهد (رک: المثقی هندی، ۱۴۰۹، ۶/۴۴۲)؛ چراکه اگر نعمت‌های خداوندی را بر خانواده خود تنگ بگیرد و آنها را در وسعت قرار ندهد از آن نعمت محروم شده (رک: صدوق، ۱۴۰۹، ۳/۵۵۶) و محبوبیت و جایگاه خود را نیز در بین اعضای خانواده از دست خواهد داد تا جایی که ممکن است خانواده‌اش آرزوی مرگ او را داشته باشند (رک: کلینی، ۱۳۶۵، ۴/۱۱). همچنین درباره اوقات فراغت نقل شده است که بهترین سرگرمی‌ها برای فرد مؤمن، دیدار برادران دینی (رک: مجلسی، ۱۴۰۴، ۷۳/۵۹)، تربیت اسب، تیراندازی (رک: مجلسی، ۱۴۰۴، ۶۱/۲۱۷)، شنا و برای زنان نیز ریسندگی (رک: پاینده، ۱۳۸۲) است، اما شاید بهترین تفریح برای زن و شوهر گذراندن وقت در کنار یکدیگر است (رک: مجلسی، ۱۴۰۴، ۶۱/۲۱۷).

در آموزه‌های دینی صفاتی مثل حسن خلق، حسن ظن، سخاوت و عفو از صفات برتر انسان شمرده می‌شود و از طرف دیگر بد خلقی، بدبینی، بخل، کینه‌ورزی، سرزنش، خشم و ملامت، صفاتی رذیله‌اند. وجود یا عدم وجود این صفات تأثیر بسزایی در رضامندی زندگی زناشویی دارد. (حیدری خورمیزی، ۱۳۹۳)

دینداری، آثار زیادی بر ارتباطات زوجین دارد؛ زیرا دین سیستم اعتقادی سازمان یافته است که شامل ارزش‌های اخلاقی و معنوی، آیین‌ها، عبادت‌های دسته جمعی اعتقاد به خداوند یا نیرویی بالاتر، کتاب‌ها و آموزه‌های آسمانی است. دین، دستورات و معیارهایی برای زندگی خانوادگی فراهم می‌کند. همچنین با ایجاد وابستگی گروهی در زمان‌های بحرانی، جامعه مؤمنین را به خوبی حمایت نموده، با برپایی مناسک و مراسم معنادار، ارتباطات اشخاص و خانواده‌ها را تقویت می‌کند (والش ۱۹۹۸، به نقل از ثناگویی، ۰۰، جان‌بزرگی، ۰۰ و مهدویان، ۱۳۹۰). پایبندی به دین یعنی، عمل کردن و خود را ملزم دانستن به انجام دستورات و احکامی که از سوی اولیای الهی صادر می‌شود. بنابراین، التزام عملی به آموزه‌های اسلام پایبندی به کلیه دستورات فقهی، اخلاقی، آداب دینی و... است که در دین اسلام بدان سفارش شده است.

روابط افراد خانواده را از نظر اسلام در سه سطح می‌توان بررسی کرد که عبارتند از: آموزه‌های اسلام و روابط اعضای خانواده (پدر، مادر و فرزندان)، آموزه‌های اسلام و روابط خانواده با خانواده اصلی (پدربزرگ و مادربزرگ) و آموزه‌های اسلام و روابط بین زوجین. در

منابع اسلامی نیز، سه دسته آموزه‌های مرتبط با زوجین، مطرح است: آموزه‌های مشترک، آموزه‌های خاص زنان و آموزه‌های خاص مردان (محمدی ری‌شهری، ۱۳۸۷). بنابراین، با توجه به جایگاه و نقش ویژه مردان در خانواده اسلامی، همچون نقش مدیریتی (رک: نساء: ۳۴) الگودهی و آرامش بخشی، پژوهش حاضر رابطه پایبندی مردان به آموزه‌های همسرداری اسلام را با رضامندی زناشویی و کارآمدی خانواده مورد بررسی قرار داده است.

۲. شیوه اجرای پژوهش

۱-۲. جامعه و نمونه آماری

پژوهش حاضر توصیفی از نوع همبستگی و از دسته مطالعه همبستگی دو متغیری است. جامعه آماری آن معلمین مرد متأهل شهر قم (به تعداد ۶۴۲۱ نفر) در سال ۱۳۹۲ است. جدول کرجسی و مورگان (۱۹۷۰) متناسب این حجم از جامعه، نمونه‌ای ۳۶۱ نفری را پیشنهاد می‌کند، اما برای کاهش خطای نمونه‌گیری (بیابانگرد، ۱۳۸۶)، نمونه‌ای برابر با ۳۸۵ نفر به روش تصادفی طبقه‌ای - خوشه‌ای انتخاب شد.

پژوهشگر پس از تعیین واحد نمونه‌گیری به صورت تصادفی، به مدارس مراجعه نمود و ضمن توضیحی در مورد تحقیق، دفترچه پرسشنامه را به معلمین متأهل مدرسه تحویل داد و بعد از جمع‌آوری و حذف پرسشنامه‌های ناقص، اطلاعات ۳۸۵ پرسش‌نامه با نرم افزار spss مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

۲-۲. ابزارهای پژوهش

در پژوهش حاضر از سه پرسشنامه استفاده شد.

۱-۲-۲. پرسشنامه پایبندی مردان به آموزه‌های همسرداری اسلام

این پرسشنامه برای سنجش پایبندی مردان به آموزه‌های همسرداری اسلام توسط حیدری (۱۳۹۳) ساخته شد که حاوی ۴۰ سؤال است. اعتبار کلی پرسش‌نامه با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۵ است. همچنین، اعتبار پرسش‌نامه از طریق دو نیمه کردن با روش اسپیرمن براون ۰/۷۵ و گاتمن ۰/۷۴ است. روایی محتوا توسط ۱۱ کارشناسان حوزوی و

دانشگاهی مباحث خانواده، نشان داد که پرسش‌نامه دارای روایی محتوا خوبی است. میانگین نمره کارشناسان به پرسش‌نامه ۹۲٪ بود. همچنین ضریب تطابق کندال ۰/۱۶ با سطح معناداری ۰/۰۰۱ نشان‌دهنده میزان توافق کارشناسان خیره در مورد موافقت گویه‌ها با مستندات اسلامی و نحوه دلالت آنها بود. (حیدری، ۱۳۹۳)

پرسشنامه پایبندی مردان به آموزه‌های همسرمدی اسلام، در مقیاس لیکرت چهار درجه‌ای طراحی شده است. حداقل نمره این آزمون یعنی، ۴۰ نشانگر پایبندی پایین و حداکثر نمره آن یعنی، ۱۶۰ نشانگر پایبندی بالا است.

۲-۲-۲. پرسشنامه رضامندی زناشویی

این آزمون توسط جدیری و جانبرزگی (۱۳۸۷) بر اساس مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت ساخته شد و دارای ۵ مؤلفه (هر مؤلفه ۵ سؤال) است که نمره بالاتر نشان‌دهنده رضامندی بیشتر زناشویی است. این مؤلفه‌ها عبارتند از: ارتباط کلامی، پایبندی‌های مذهبی، حل تعارض، مدیریت مالی، روابط جنسی، فعالیت‌های اوقات فراغت، مسائل شخصیتی، فرزندان و فرزندپروری، صلح ارحام و نقش زن و شوهری.

اعتبار پرسشنامه از طرق ضریب همسانی درونی گویه‌های پرسشنامه برابر با ۸۷٪ است و در روش دو نیمه‌سازی ضرایب اسپیرمن براون ۸۱۶٪ و ضریب دو نیمه‌سازی گاتمن ۸۱۵٪ گزارش شده که نشان‌دهنده اعتبار نسبتاً بالای پرسشنامه است.

روایی محتوایی آزمون با استفاده از روش همبستگی اسپیرمن در حدود ۹۰٪ می‌باشد که در سطح $P > 0.001$ معنادار است. همچنین روایی وابسته به ملاک از نوع همزمان نیز با استفاده از تست معادل به دست آمده است که ضریب همبستگی بین آزمون رضایت زناشویی اسلامی و پرسشنامه رضایت زناشویی انریچ ۷۲۶٪ در سطح معناداری کمتر از ۰/۰۱ می‌باشد. این نتایج حکایت از روایی نسبتاً بالای پرسشنامه رضایت زناشویی اسلامی دارد. (جدیری، ۱۳۸۷)

۲-۲-۳. پرسشنامه کارآمدی خانواده

پرسشنامه «کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام» که ۷۹ سؤال و ۱۰ مؤلفه دارد توسط صفورایی (۱۳۸۸) در مقیاس چهار درجه‌ای لیکرت و با هدف سنجش کارآمدی خانواده با استناد به آیات و روایات اسلامی ساخته شد. این مؤلفه‌ها عبارتند از: ازدواج و رضایت جنسی،

خوشبینی و رضایتمندی، نقش‌ها و مرزها، مدیریت مالی، فرزند و فرزندپروری واقع‌بینی و اعتماد متقابل، تعهد و مسئولیت‌پذیری، کنترل رفتار، صمیمیت، همدلی، هم‌فکری و جهت‌گیری مذهبی.

اعتبار کلی پرسش‌نامه با استفاده از آلفای کرونباخ $0/89$ است و اعتبار آن از طریق دو نیمه کردن با روش اسپیرمن براون و گاتمن $0/83$ می‌باشد. همچنین نتایج روایی محتوا توسط کارشناسان حوزوی و دانشگاهی مباحث خانواده نشان از روایی محتوای آن دارد که ضریب همبستگی نظر کارشناسان در سطح کمتر از $0/05$ معنی‌دار بوده است. در دشتی (۱۳۹۱) نشان داده است که این پرسش‌نامه در سطح 87% همچنان از اعتبار لازم برخوردار است. نمرات بالاتر در این پرسش‌نامه گویای کارآمدی بالا و نمرات پایین تر گویای کارآمدی پایین خانواده است. (صفورایی، ۱۳۸۸)

۳. یافته‌های پژوهش

جدول شماره ۱: شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش N=385

متغیر	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف استاندارد
پایبندی مردان	۷۲	۱۵۵	۱۲۸/۵۸	۱۳/۵۱۱
رضامندی زناشویی	۸۵	۱۸۹	۱۴۸/۷۲	۲۰/۸۷۵
کارآمدی خانواده	۱۸۷	۳۱۲	۲۷۲/۵۹	۲۳/۸۴۸
سن	۲۴	۶۰	۴۰/۶۹	۶/۴۷
تحصیلات	زیردیپلم	دکتر		

یافته‌های توصیفی پژوهش در جدول «شماره ۱» بیان شده است که تعداد شرکت‌کنندگان، حداقل و حداکثر نمرات، میانگین و انحراف استاندارد نمره‌های به دست آمده از متغیرهای سن، تحصیلات، پایبندی مردان به آموزه‌های همسرمداری اسلام، رضامندی زناشویی و کارآمدی خانواده را نشان می‌دهد.

با توجه به جدول «شماره ۱»، میانگین پایبندی مردان به آموزه‌های همسرمداری اسلام برابر با $128/58$ ، میانگین رضامندی زناشویی برابر با $148/72$ و میانگین کارآمدی خانواده برابر با $272/59$ است.

جدول شماره ۲: همبستگی پیرسون بین پایبندی مردان به آموزه‌های همسرمداری با رضامندی

زناشویی و کارآمدی خانواده

متغیرها	پایبندی مردان به آموزه‌های همسرمداری با رضامندی زناشویی	پایبندی مردان به آموزه‌های همسرمداری با کارآمدی خانواده
ضریب همبستگی پیرسون (r)	**۰/۵۰۳	**۰/۶۲۱
سطح معناداری (p)	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
تعداد آزمودنی (n)	۳۸۵	۳۸۵

** P < ۰/۰۰۱

برای آزمون فرضیه پژوهش از روش همبستگی پیرسون استفاده شد. با توجه به جدول «شماره ۲» نتایج آزمون همبستگی پیرسون بیانگر رابطه مثبت و معنادار بین پایبندی مردان به آموزه‌های همسرمداری اسلام با رضامندی زناشویی و کارآمدی خانواده است.

۴. بحث و نتیجه‌گیری

نتایج تحقیق نشان داد که بین پایبندی مردان به آموزه‌های همسرمداری اسلام با رضامندی زناشویی، رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. پژوهش حاضر با یافته‌های پژوهش‌هایی که رابطه پایبندی به مذهب و رضامندی زناشویی را بررسی کرده‌اند، همسو است. از بین تحقیقات داخلی به پژوهش‌های حیدری (۱۳۸۵)، مصلحی (۱۳۹۲)، نجفی (۱۳۸۹)، احمدی (۱۳۸۶)، منجزی، شفیع‌آبادی و سودانی (۱۳۹۱) می‌توان اشاره کرد. از میان پژوهش‌های خارجی نیز می‌توان به نتایج تحقیقاتی اشاره کرد که نقش دینداری در رضایت زناشویی را مورد بررسی قرار داده‌اند. از جمله: مطالعات الیسون، گای و گلس، (۱۹۸۹)، دادلی و کونینسکی (۱۹۹۰)، آنتونی (۱۹۹۳)، اسنو و کاپتن (۱۹۹۶)، گیبلین (۱۹۹۷)، سالیوان (۲۰۰۱)، فیس و تامکو (۲۰۰۱)، مارش و دالاس (۲۰۰۱)، هانلر و گنجوز (۲۰۰۵) و اورتیکنال و ونستیوگن (۲۰۰۶) اشاره کرد که همگی با نتایج تحقیق حاضر همسو است (هراتیان، ۱۳۹۳).

در تبیین این نتیجه می‌توان گفت که دین اسلام با ارائه راهکارهای ویژه به رضامندی زناشویی و استحکام خانواده کمک کرده و از تزلزل در روابط زناشویی جلوگیری می‌کند. (سالاری فر، ۱۳۷۹) پایبندی مردان به آموزه‌های همسرمداری اسلام با تأثیرگذاری در برخی از ابعاد

مهم رضامندی زناشویی، موجب اثرگذاری مثبت و معناداری شده است. بعد اول: تأمین نیازهای فردی همسر از قبیل نیازهای عاطفی (مانند اظهار محبت، معاشرت و برخورد خوب، پرهیز و خودداری از آزردهن وی، خدمت به همسر، صبر بر بداخلاقی وی، گذشت از خطاها و اشتباهات، رعایت نظافت و زینت)؛ نیازهای جنسی (مانند آماده کردن همسر برای ارتباط جنسی، عجله نکردن در برآوردن نیاز جنسی، پرهیز از مقاربت در ایام عادت و جدا نکردن بی دلیل رختخواب خود از همسر).

بعد دوم: تأمین نیازهای اجتماعی همسر از قبیل تحقیر نکردن، خودداری از فحش و ناسزا، کنترل خود در انظار مردم برای جلوگیری از دعوا، نسبت ناروا ندادن به وی، کنترل نگاه و پرهیز از تنوع طلبی، غیرت داشتن در جلوگیری همسر از آرایش در فضاهای عمومی و مجالس مختلط زن و مرد نامحرم، پرهیز از غیرت ورزی نابجا و بدون دلیل شرعی و عقلی، تأمین امنیت اجتماعی وی با برآورده کردن نیازهای او.

بعد سوم: تأمین نیازهای مالی و اقتصادی همسر از قبیل تأمین نفقه همسر در خوراک پوشاک و مسکن، سخاوتمندی و گشاده دستی و دوری از بخل ورزی، خودداری از تصرف در مال وی بدون اجازه و اذن او.

بعد چهارم: تأمین نیازهای معنوی همسر از قبیل تعلیم نماز، روزه، زکات و واجبات و محرمات به وی، حفظ همسر از آسیب های اخلاقی، رفتاری و عقیدتی.

نتایج تحقیق نشان داد که بین پایبندی مردان به آموزه های همسرمداری اسلام با کارآمدی خانواده، رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. گرچه هیچ پژوهشی که به طور کامل با نتایج پژوهش حاضر هماهنگ باشد، یافت نشد، این پژوهش با یافته های تحقیقاتی که رابطه پایبندی به مذهب و کارآمدی خانواده را بررسی کرده اند، همسو است؛ مانند یافته های کولدول (۱۹۹۵)، عبدالله پور (۱۳۸۸) و دهقان تنها (۱۳۹۲). بر این اساس، می توان گفت که پایبندی اعضای خانواده به اعتقادات دینی و رعایت حقوق و اخلاق اسلامی زمینه های کشف و پرورش قابلیت ها و توانایی های آنان را در ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری ایجاد کرده و کارآمدی خانواده را افزایش می دهد. کارآمدی خانواده، نقش اساسی در بالندگی، رشد و ترقی اعضای خانواده دارد و سبب شکوفایی استعداد های آنان می شود؛ خانواده

کارآمد باعث پرورش افرادی سالم و رشد یافته و جامعه‌ای سالم می‌گردد (صفورایی، ۱۳۸۸). پایبندی مردان به آموزه‌های همسرمداری اسلام نیز با تأثیرگذاری بر ابعاد مهمی که در بالا ذکر شد، تأثیر مثبت بر کارآمدی خانواده دارد.

صرف نظر از اینکه خانواده‌ای مذهبی است یا خیر، رعایت آموزه‌هایی که در دین مبین اسلام بر آن تأکید شده است، می‌تواند سبب سلامتی و شادابی خانواده‌ها شود و کارکرد و رضایت مطلوبی برای همسران، فرزندان و جامعه به ارمغان آورد. بنابراین، طبق آیه ۸۵ سوره آل عمران که می‌فرماید: «وَمَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ؛ هر که جز اسلام دینی انتخاب کند هرگز از او پذیرفته نیست و او در آخرت از گروه تباہ‌کنندگان خواهد بود»، آموزه‌های اسلام جهان شمول است، به همه زمان‌ها، مکان‌ها و شرایط تعلق دارد و این آموزه‌ها باید به صورت اصول زندگی تدوین شود تا بتوان از آن بهره برد. (حسینی، ۱۳۹۱)

بنابراین، آموزش‌های روانشناختی مبتنی بر وحی به همسران، به دلیل توجه ویژه به فطرت و تمایلات طبیعی زن و مرد و هماهنگی آنها با اهداف آفرینش، در سلامت زندگی مشترک و آرامش روانی و بهبود روابط همسران مؤثر است. (فقیهی، ۱۳۸۶)

از جمله محدودیت‌های پژوهش حاضر جامعه آماری آن که معلمان مرد متأهل شهر قم بود، می‌باشد که در تعمیم نتایج آن به دیگر جوامع باید احتیاط کرد. همچنین تعداد بالای سؤالات و همکاری پایین آزمودنی‌ها در تکمیل پرسشنامه از دیگر مشکلات این پژوهش بود. پیشنهاد می‌شود بسته‌ای جامع از آموزه‌های همسرمداری اسلام برای مردان تهیه شود. همچنین آموزه‌های همسرمداری اسلام به مردان آموزش و نتایج آن بررسی شود و به منظور تبیین دقیق‌تر، نمونه‌گیری در سطحی وسیع‌تر صورت گیرد و در سایر جوامع آماری نیز اجرا شود.

فهرست منابع

- * قرآن کریم (۱۳۸۰). مترجم: آیت الله مشکینی. قم: الیهادی.
۱. احمدی، خدابخش، آزادمرز آبادی، اسفندیار، و ملازمانی، علی (۱۳۸۴). بررسی وضعیت ازدواج و سازگاری زناشویی در بین کارکنان سپاه. نشریه طب نظامی، ۲(۷)، ۱۴۱-۱۵۲.
 ۲. احمدی، خدابخش، فتحی آشتیانی، علی، و عربنیا، علیرضا (۱۳۸۶). بررسی رابطه تقیدات مذهبی و سازگاری زناشویی، تقویت نظام خانواده و آسیب شناسی آن. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام.
 ۳. افروز، غلامعلی (۱۳۸۹). مبانی روانشناختی تحکیم خانواده در غربت. تهران: دانشگاه تهران.
 ۴. آمدی، عبدالواحد (۱۳۶۶). تصنیف غررالحکم و دررالکم. قم: انتشارات دفتر تبلیغات.
 ۵. بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۸۶). روش های تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی. تهران: دوران.
 ۶. پاینده، ابوالقاسم (۱۳۶۳). نهج الفصاحه. تهران: انتشارات دنیای دانش.
 ۷. ثناگویی، محمد، جان بزرگی، مسعود، و مهدویان، علیرضا (۱۳۹۰). رابطه پایبندی مذهبی با الگوهای ارتباطی زوجین. نشریه روانشناسی و دین، ۴(۴)، ۱۰۳-۱۲۰.
 ۸. جدیری، جعفر (۱۳۸۷). بررسی رابطه رضامندی زناشویی بر اساس معیارهای دینی با ثبات هیجانی. پایان نامه کارشناسی ارشد، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی. قم.
 ۹. جدیری، جعفر (۱۳۸۷). بررسی رابطه رضامندی زناشویی بر اساس معیارهای دینی با ثبات هیجانی. پایان نامه کارشناسی ارشد روانشناسی، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی. قم.
 ۱۰. حسینی بهشتی، نجس السادات، فرحبخش، کیومرث، و فاتحی زاده، مریم السادات (۱۳۹۱). بررسی و مقایسه میزان به کارگیری آموزه های اسلامی خانواده محور در خانواده های سالم و آشفته. نشریه روانشناسی و دین، ۵(۱)، ۶۱-۷۸.
 ۱۱. حیدری خورمیزی، سیدحسین (۱۳۹۳). رابطه پایبندی مردان به آموزه های همسرداری اسلام با رضامندی زناشویی و کارآمدی خانواده. پایان نامه کارشناسی ارشد، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی. قم.
 ۱۲. حیدری، مجتبی (۱۳۸۲). بررسی رابطه جهت گیری مذهبی و رضایت از زندگی زناشویی. پایان نامه کارشناسی ارشد، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی. قم.
 ۱۳. حیدری، مجتبی (۱۳۸۵). دینداری و رضامندی خانوادگی. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی. قم.
 ۱۴. دردشتی، احدرضا (۱۳۹۱). مقایسه میزان کارآمدی خانواده والدین شاغل و خانواده پدر شاغل از نگاه پدران. پایان نامه کارشناسی ارشد، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی. قم.
 ۱۵. دهقان تنها، ربیحه (۱۳۹۲). کارکرد خانواده و جهت گیری مذهبی: ارائه الگوهای نگرش به ارتباط پیش از ازدواج و پیامدهای آن در دانشجویان دارای ارتباط و بدون ارتباط با جنس مخالف. نشریه روانشناسی و دین، ۲(۶)، ۸۱-۹۵.
 ۱۶. سالاری فر، محمدرضا (۱۳۷۹). مقایسه نظریه خانواده درمانی مینوچین با دیدگاه اسلام در باب خانواده. پایان نامه کارشناسی ارشد، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. قم.
 ۱۷. سالاری فر، محمدرضا (۱۳۸۶). خانواده در نگرش اسلام و روانشناسی. قم: پژوهشکده حوزه و دانشگاه.
 ۱۸. شیخی، محمدتقی (۱۳۸۰). جامعه شناسی زنان و خانواده. تهران: شرکت سهامی انتشار.
 ۱۹. صدوق، محمدبن علی (۵۱۴۶ ق). ثواب الاعمال و عقاب الاعمال. قم: انتشارات دارالرضی.
 ۲۰. صفورایی پاریزی، محمد مهدی (۱۳۸۸). صله رحم و کارآمدی خانواده. نشریه راه تربیت، ۹(-)، ۱۵۵-۱۶۶.
 ۲۱. صفورایی پاریزی، محمد مهدی (۱۳۸۸). شاخص های خانواده کارآمد از دیدگاه اسلام و ساخت پرسشنامه آن. رساله دکتری، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی. قم.
 ۲۲. عبدالله پور، نازی (۱۳۸۸). رابطه بین دین داری با کارکرد خانواده در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز. نشریه علوم اجتماعی، ۷(۳)، ۱۵۷-۱۷۶.
 ۲۳. فقیهی، علی نقی، و رفیعی مقدم، فاطمه (۱۳۸۸). بررسی میزان اثربخشی آموزش های روانشناختی مبتنی بر روایات اسلامی در رضایت زناشویی زوجین. نشریه روان شناسی و دین، ۳(۲)، ۸۹-۱۰۴.
 ۲۴. کریمستن، ای ریسان (۱۳۹۰). خانواده درمانی ارزیابی و درمان خانواده ها. مترجم: دهقانی، محسن، و عباسی، مریم. تهران: جوانه رشد، ۱۳۹۰.
 ۲۵. گلدنبرگ، ایرنه، گلدنبرگ، هربرت (۲۰۰۰). خانواده درمانی. مترجم: حسین شاهی، حمیدرضا، و نقشبند، سیامک. تهران: انتشارات روان.
 ۲۶. متقی الهندی، علاء الدین (۵۱۴۰۹ ق). کنز العمال. بیروت: انتشارات مؤسسه الرساله.

۲۷. مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۴.ق). *بحارالانوار*. بیروت: مؤسسه الوفاء.
۲۸. محمدی ری شهری، محمد (۱۳۸۷). *تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث*. قم: نشر مشعر.
۲۹. مصلحی، جواد (۱۳۹۲). نقش زندگی مذهبی در رضامندی زناشویی زوجین. *نشریه روانشناسی و دین*، ۲(۶)، ۷۵-۹۰.
۳۰. منجزی، فرزانه، شفیع آبادی، عبدالله، و سودانی، منصور (۱۳۹۱). بررسی اثر ارتباط اسلامی و نگرش‌های مذهبی بر بهبود رضایت زناشویی. *نشریه تحقیقات علوم رفتاری*، ۱(۱۰)، ۳۰-۳۷.
۳۱. موسوی، اشرف‌سادات (۱۳۸۲). *خانواده درمانی کاربردی با رویکرد سیستمی*. تهران: دانشگاه الزهرا.
۳۲. نجفی، حسین (۱۳۸۹). بررسی رابطه جهت‌گیری مذهبی با رضایت زناشویی و صمیمیت زناشویی معلمان دبیرستان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
۳۳. هراتیان، عباسعلی (۱۳۹۳). *رابطه روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه و باورهای غیرمنطقی با تعارض زناشویی با توجه به بایبندی مذهبی زوجین*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، قم.
34. Coldwell, K. J. (1995). Religious effect on level of family functioning. *Journal of Family Psychology*, 7, 245-260.
35. Demaris A, Mahoney A, Pargament Kl. (2010). Sanctification of marriage and general religiousness as buffers of the effects of marital inequity. *Journal Fam Issues*, 31(10), 78-125.
36. Walsh, F. (1998). *Spiritual Resources In Family Therapy*. New York: The Guilford.